

Carsten Bagge Laustsen og Anders Berg-Sørensen (red.), *Den ene, den anden, det tredje. Politisk identitet, andethed og fællesskab i moderne fransk tænkning*, København: Forlaget Politisk Revy 1999, 288 s., kr. 198,00; Michel Foucault, *Ordene og tingene. En arkæologisk undersøgelse af videnskaberne om mennesket*, København: Spektrum, 1999, 484 s., kr. 348,00.

Med udgangspunkt i en foredragsrække afholdt af foreningen Kritisk Profil ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, har de to tidligere Århus-politologer Carsten Bagge Laustsen og Anders Berg-Sørensen redigeret en antologi om moderne fransk politisk tænkning. Bogen inddeles i tre tematiske helheder. For det første „Postmodernitet og politik - samtidsdiagnoser“. Her finder vi artikler om Jean François Lyotard, Paul Virilio og Jean Baudrillard. Dernæst følger et afsnit om „Politik, magt og regeringskunst“. Temaet omsættes i artikler om Claude Lefort, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Lacan og sloveneren Slavoj Žižek. Det tredje afsnit handler om „Politik og etik“, der udfoldes med artikler om Georges Bataille, Emmanuel Levinas, Paul Ricœur og Jacques Derrida.

Introduktionsafsnittet ved redaktørerne binder disse tre tematiske helheder og de mange umage filosofiske arbejder hos filosoferne sammen i titlen: politisk identitet, andethed og fællesskab, der bliver til „den ene, den anden, det tredje“. Disse begreber indstiftes og anvendes med henblik på en nødvendig grundlagsrefleksion af det politiske. Ifølge redaktørerne påkalder den megen aktuelle tale om politikens krise sig nye analyser. Det er ikke tilstrækkeligt at fokusere på konkrete politi-

ske holdninger eller afgørelser, men der skal en filosofisk grundlagsrefleksion til af det politiske, af den politiske væren og den måde, hvorpå det politiske indstiftes. Dette filosofiske grundlagsarbejde stiller den politiske filosofi over for fire opgaver: at reflektere politikens grænser, at reflektere det såkaldt post-politiske, dvs. de skred, der er sket i forhold til vilkårene for det politiske i kraft af medieudviklingen, ændringer i markedets og kapitalismens funktionsmåde, ændringer i nationalstaten, fremkomsten af multikulturalisme etc., at nytænke centrale begreber (lighed, frihed, broderskab, legitimitet, retfærdighed osv.) og en selv-refleksiv bestræbelse ved at medtænke den politiske filosofis egen rolle i denne analytiske bestræbelse.

Denne franske politiske filosofi - notorisk inspireret af tysk ditto: Husserl, Heidegger, Hegel, Nietzsche - der påtager sig denne opgave, formulerer sig i opposition til klassiske vesterlandske tankemønstre. Den er kritisk over for metafysikken og over for enhver form for totalitetstænkning; det være sig på den ene side rationalistisk bestemmelse af væren eller af politisk identitet eller på den anden side en marxistisk reduktionisme i forhold til historiens udvikling. Diagnostisk set betyder dette endvidere, at den franske moderne politiske filosofi lægger afstand til begge fløje i de seneste 20 års store politisk-filosofiske strid mellem liberalisme og kommunitarisme. Kritikken af den klassiske liberale bestemmelse af subjektet som uafhængigt, rationelt og selvstændigt individ føres blandt andet livsfilosofisk som en udskillelse af værens mangfoldighed (af det andet) og som en underkendelse af identitetens processuelle karakter og dermed socia-

Carsten Bagge Laustsen og Anders Berg-Sørensen (red.), *Den ene, den anden, det tredje. Politisk identitet, andethed og fællesskab i moderne fransk tænkning*, København: Forlaget Politisk Revy 1999, 288 s., kr. 198,00; Michel Foucault, *Ordene og tingene. En arkæologisk undersøgelse af videnskaberne om mennesket*, København: Spektrum, 1999, 484 s., kr. 348,00.

Med udgangspunkt i en foredragsrække afholdt af foreningen Kritisk Profil ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, har de to tidligere Århus-politologer Carsten Bagge Laustsen og Anders Berg-Sørensen redigeret en antologi om moderne fransk politisk tænkning. Bogen inddeles i tre tematiske helheder. For det første „Postmodernitet og politik - samtidsdiagnoser“. Her finder vi artikler om Jean François Lyotard, Paul Virilio og Jean Baudrillard. Dernæst følger et afsnit om „Politik, magt og regeringskunst“. Temaet omsættes i artikler om Claude Lefort, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Lacan og slovenseren Slavoj Žižek. Det tredje afsnit handler om „Politik og etik“, der udfoldes med artikler om Georges Bataille, Emmanuel Levinas, Paul Ricœur og Jacques Derrida.

Introduktionsafsnittet ved redaktørerne binder disse tre tematiske helheder og de mange umage filosofiske arbejder hos filosoferne sammen i titlen: politisk identitet, andethed og fællesskab, der bliver til „den ene, den anden, det tredje“. Disse begreber indstiftes og anvendes med henblik på en nødvendig grundlagsrefleksion af det politiske. Ifølge redaktørerne påkalder den megen aktuelle tale om politikens krise sig nye analyser. Det er ikke tilstrækkeligt at fokusere på konkrete politi-

ske holdninger eller afgørelser, men der skal en filosofisk grundlagsrefleksion til af det politiske, af den politiske væren og den måde, hvorpå det politiske indstiftes. Dette filosofiske grundlagsarbejde stiller den politiske filosofi over for fire opgaver: at reflektere politikens grænser, at reflektere det såkaldt post-politiske, dvs. de skred, der er sket i forhold til vilkårene for det politiske i kraft af medieudviklingen, ændringer i markedets og kapitalismens funktionsmåde, ændringer i nationalstaten, fremkomsten af multikulturalisme etc., at nytænke centrale begreber (lighed, frihed, broderskab, legitimitet, retfærdighed osv.) og en selv-refleksiv bestræbelse ved at medtænke den politiske filosofis egen rolle i denne analytiske bestræbelse.

Denne franske politiske filosofi - notorisk inspireret af tysk ditto: Husserl, Heidegger, Hegel, Nietzsche - der påtager sig denne opgave, formulerer sig i opposition til klassiske vesterlandske tankemønstre. Den er kritisk over for metafysikken og over for enhver form for totalitetstænkning; det være sig på den ene side rationalistisk bestemmelse af væren eller af politisk identitet eller på den anden side en marxistisk reduktionisme i forhold til historiens udvikling. Diagnostisk set betyder dette endvidere, at den franske moderne politiske filosofi lægger afstand til begge fløje i de seneste 20 års store politisk-filosofiske strid mellem liberalisme og kommunitarisme. Kritikken af den klassiske liberale bestemmelse af subjektet som uafhængigt, rationelt og selvstændigt individ føres blandt andet livsfilosofisk som en udskillelse af værens mangfoldighed (af det andet) og som en underkendelse af identitetens processuelle karakter og dermed socia-

le indfældethed. Kommunitaristerne privilegerer og hypotiserer fællesskabet og tager dermed ikke højde for bagsiden af den sociale konstitution: udelukkelse og magtudøvelse.

I Niels Brüggers artikel om Lyotard (1926-98) og det postmoderne foretages en instruktiv nærlæsning af Lyotards rapport fra 1979 om „La condition postmoderne“. Det postmoderne bestemmes både som epokalitet (periode) og modalitet (form/måde), der lægges ikke skjul på de mange inkonsistenser i værket, og der gøres op med et hav af misforståelser og tilsigtede fejlslæsninger af værket. Dette gøres i kraft af en lang række nyttige *sondringer* mellem det postmoderne, de store fortællingers endeligt, legitimering, det politiske, osv. Torben Bech Dyrberg foretager en teoretisk grundlagsanalyse af magtbegrebet hos Michel Foucault (1926-84). Det er vovet gjort og sjældent set med held. En utaknemmelig opgave, da Foucault revurderede sit magtbegreb flere gange i løbet af forfatterskabet. Først forstås magt som udelukkelse, dernæst som krig og sluttelig med en mere handlingsteoretisk bestemmelse af magt som ledelse („gouvernement“). Med en anglo-amerikansk diskursanalyse i ryggen forsøger Dyrberg sig i et noget knudret sprog med en teoretisk stilisering af Foucaults magtbegreb, der rummer mange gode indsigter, men ender i en filosofisk teoreticisme, der ikke yder Foucaults værks mange diagnostiske ambitioner retfærdighed.

Ove Christensens essay om Baudrillard (1930-) bringer ikke den uindviede Baudrillard-nysgerrige videre. Her mangler nødtørftig begrebsredegørelse, en problematisering af Baudrillards mange aforistiske teser og metaforer, og artiklen forbliver på et indforstået niveau

og dermed eksotisk, hvilket er en skam, da Baudrillard synes seismografisk i sin afluring af den aktuelle politiske, kulturelle og sociale situation. Med større begrebslig stringens finder vi Jan Ifversens artikel om Claude Lefort (1924-), der er skrevet med sikker hånd og dog forekommer meget abstrakt og grundlagsteoretisk, eksegetisk og alt andet end introducerende. I modsætning hertil forekommer Marlene Busks artikel om Gilles Deleuze (1925-95) vellykket. Busk sammenligner konsekvent Deleuze med Marx og begår en vellykket kobling mellem Deleuzes Marx-inspirerede filosofiske samtidsdiagnose og konkrete eksempler fra den moderne politiske og samfundsmæssige hverdag. Deleuze kommer til at fremstå som et filosofisk memento til den galopperende sociologiske individualiserings- og frisættelsesanalyse. Et andet vellykket indlæg er Carsten Bagge Laustsens om Slavoj Žižek (1949-) og hans „urheber“ Jacques Lacan (1905-80). Der er gjort en stor indsats for at gøre præsentationen opbyggelig og klar. Vi får således flere mellemregninger end normalt, og artiklens introduktion kunne næsten være læst af den forudsætningsløse. Det er godt, og trods den eksotiske ordbrug får man en velfunderet fornemmelse af, at psykoanalysen kan bruges produktivt i mange politologiske sammenhænge. Antologiens mest spændende indlæg er måske nok Henrik Sonne Petersens indlæg om den lettisk-franske filosof Emmanuel Levinas (1906-95). Ud fra Levinas etiske position fremanalyses en sammenhængende begrebsskæde af demokrati-legitimitet-menneskerettigheder-retfærdighed, der formår at bidrage til de gængse politologiske og politisk filosofiske aftapninger af disse nøglebegreber.

Antologien er ujævn, som mange antologier nu engang er. På godt og ondt. Der er komparative, diagnostiske, teoretiske analyser. Nogle velskrevne, andre ufremkommelige. Hvis bogen henvender sig til det publikum, der færdes hjemmefrem med Lacan, Derrida, Bataille, Levinas, etc., vil den modtages kærkomment. Dens introducerende opgave svigtes i mange tilfælde med den uheldige konsekvens, at disse mange produktive ideer og analyser bliver for lette at afskrive som eksotisk filosofi for den gængse politologiske forskningsverden, hvilket ikke fremmer den begrebsinspiration, der (altid) er tiltrængt i en forskningsgren, der beskæftiger sig med en foranderlig verden.

1960'ernes forskningsmiljøer var rige på forskellige analyser af videnskab, dens rolle, tilblivelse og sammenhæng med historiske, sociale og politiske processer. Thomas Kuhns bog fra 1962 om de (natur)videnskabelige revolutioners struktur, dvs. om de såkaldte paradigmeskift, er efterhånden grundpensum i samfundsvidenskabernes. Et andet fyrtårn i denne række af videnskabsfilosofiske-historiske-teoretiske-sociologiske klassikere er den franske filosof Michel Foucaults bog *Les mots et les choses - une archéologie des sciences humaines* fra 1966, der er nyoversat til dansk som *Ordene og tingene*.

Foucaults undersøgelse opererer i et epistemologisk felt, der ikke må forveksles med videnskabsfilosofi, videnskabsteori eller videnskabshistorie. Denne franske *épistémologie* (fra Bachelard og frem) kan karakteriseres som en analytik over den videnskabelige erkendelse eller en analytik over betingelserne for bestemte typer af videnskabelig praksis. Episteme er nøglebegrebet hos Foucault, ligesom para-

digme var det hos Kuhn. Episteme betegner den mængde af tavse forudsætninger, der styrer, hvad der kan tænkes, erkendes og vides. Altså ikke blot eksplícitte videnskabelige antagelser eller aksiomer, men et lag dybere af uudtalte grundforestillinger, der i forskellige epoker kontrollerer, hvad der kan frembringes af viden. Dette lag „nedenunder“ kaldte Foucault for det arkæologiske niveau. Epistemerne udfolder sig som historiske apriorier, der fungerer som en tværgående „underligger“ for ellers heterogene videnskaber, der således antydet er historisk variable.

Foucault studerer, hvordan det styrende episteme for humanvidenskaberne - dvs. de videnskaber, der har mennesket som genstand, altså ikke blot humaniora - skifter fra renaissance (-1600) over klassikken (1650-1775) til det moderne episteme, der fødes mellem 1775 og 1825, og hvis endeligt Foucault løbende forudsiger. Undersøgelserne foretages gennemgående via læsninger af tre forskellige typer af artikulerede erfaringer af sprog, liv og arbejde eller rettere om, hvordan den generelle grammatik, naturhistorien og rigdomsanalysen etableres i klassikken for i moderniteten at blive afløst af filologien, biologien og den politiske økonomi, hvor formaliseringen er kraftig. Skematikken er kort og godt den, at i renaissance faldt ordet og tingene sammen, i klassikken adskilles ordene og tingene, og ideen om repræsentationen (i de altid dominerende tabeller) etableres, og i det moderne episteme indsættes mennesket midt imellem som det transcendentale subjekt, der erkender, og som det empiriske objekt, der skal erkendes. Det moderne episteme er samtidig perioden, hvor historien for alvor trænger ind i fundamentet for humanvidenskaberne.

Som Althusser og den såkaldte strukturalisme formulerede Foucault en teoretisk antihumanisme og konkluderede med udgangspunkt i frem for alt Nietzsche, men også psykoanalysen, etnologien (Lèvi-Strauss), lingvistikken og den eksperimenterende litteratur (Mallarmé, Bataille, Blanchot, Kafka, med flere), „at mennesket vil blive visket bort som et ansigt af sand ved havets bred.“

Foucaults bog var en parisisk skandale og blev efterfulgt af heftig debat. Særlig hans polemiske angreb på marxismen og dens binding til subjektfilosofien blev et knudepunkt i disse tvister. Foucault hævdede i *Ordene og tingene*, at „Marxismen er i det 19. århundredes tanke som fisken i vandet: det vil sige, at alle andre steder ophører den med at trække vejret“. Jean-Paul Sartre tog til genmæle og kaldte i tidsskriftet *L'Arc* værket en „ny ideologi, den sidste dæmning bourgeoisiet endnu kan rejse mod Marx.“

Om end Foucault senere i forfatter-skabet i sin magtanalytik skulle blive optaget af de viljer og strategier, som er viklet ind i konstruktionen af viden, kan der identificeres en grundlæggende kontinuitet mellem *Ordene og tingene* og de senere arbejders analyser af magtudøvelsen i de moderne vestlige samfund. Året inden hans død i 1984 hæv-

dede Foucault, at hans projekt fra a til z havde været „at skrive en historie over de forskellige måder hvorpå mennesker i vor kultur er blevet subjekter.“ I *Ordene og tingene* er det subjektets teoretiske og videnskabelige historie, der analyseres. Senere skulle Foucault markere, hvordan subjektet også har en *praktisk* historie, der måtte gøres beskrivelig og analyserbar igennem en magtens analytik, der fokuserede på de forskellige politiske, administrative, forvaltningsmæssige, sociale og moralske arrangementer, der positionerer mennesker i magtrelationer.

Oversættelsen af dette hovedværk - der blev en bestseller i Frankrig, men som Foucault selv anså for en formel øvelse - skal hilses velkommen med det lille „aber dabe!“ at man kan frygte en ny bølge af Foucault „doksologi“, en ortodoks fortolkning af de tidlige skrifter, der kan komme til at skygge for det politologisk, sociologisk og idéhistorisk interessante mellemværende med politologien og den politiske filosofi, der blev gennemspillet i Foucaults *gouvernementalitetshistorie* mellem 1977 og 1984. En oversættelse af disse arbejder må vi vente lidt på endnu.

Stefan Hermann
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet